

ki ga je začela počasi in vztrajno načenjati, zato je bil invalidsko upokojen 31. decembra 2012, s 1. januarjem 2013 pa mu je prenehalo delovno razmerje v Zgodovinskem arhivu na Ptuj.

Za Ivana Lovrenčiča zagotovo velja, da je bil eden iz kroga omikanih in izobraženih Slovenjgoričanov, ki mu življenje ni bilo prizanesljivo. Bil je človek velike ljubezni, ki je veljala predvsem njegovi družini.

Marija Hernja Masten

IN MEMORIAM Jože Žontar (1932–2020)

Na predzadnji sončen in toplek oktobrski dan smo izvedeli, da je svojo bogato življenjsko pot v 89. letu sklenil naš sodelavec in dolgoletni direktor Zgodovinskega arhiva Ljubljana dr. Jože Žontar. Odšel je tiho in brez pozdrava ter brez možnosti, da bi se od njega poslovili vsi, ki smo ga poznali in spoštovali.

Ob takih trenutkih privrejo na dan najprej osebni spomini, povezani z dr. Jožetom Žontarjem. Moji so še toliko bolj prijetni, ker so povezani s prvo zaposlitvijo takoj po zaključku študija zgodovine. Pred enaintridesetimi leti mi je dal priložnost, da svojo poklicno pot začnem in upam, da jo bom tudi zaključila, v Zgodovinskem arhivu Ljubljana, Enoti v Idriji. Povsem brez izkušenj sem vstopila v prazno pisarno arhiva, ki je takrat deloval še v grajskih prostorih Mestnega muzeja Idrija. V njej ni bilo ne šefa ne sodelavca. Na voljo sem imela mizo, stol in omaro. Na mizi sta bila pisalni stroj Olimpija in tista zelena knjiga, ki jo pozna vsak slovenski arhivist, z naslovom *Priročniki in karte o organizacijski strukturi do 1918*. Čeprav sem bila zelo vesela službe, je moj takratni direktor čutil mojo stisko ter s tistimi pomirjajočimi in spodbudnimi besedami olajšal prve korake na samostojni poti. V teh dneh se pogosto spominim tistih njegovih besed, »no, kako je kaj«, ko me je poklical po telefonu. Že takrat sem se zavedala, da mi je preprosto zaupal in ravno zaradi tega sem bila velikokrat v stiski, da le ne bi šlo kaj narobe. S svojo umirjenostjo in potrpežljivostjo me je spodbujal in še enkrat se mu zahvaljujem za to priložnost. Dr. Žontar je bil moj nadrejeni samo tri leta, zato težko suvereno pišem o njem. V njegov spomin bom iz številnih zapisov svojih predhodnikov povzela njegovo bogato poklicno pot. Vendar sem prepričana, da je med nami še veliko zgodb in spominov, povezanih z njegovim delovanjem in sodelovanjem z njim, da bi lahko napisali knjigo spominov na dr. Žontarja.

Dr. Jože Žontar se je rodil 15. marca 1932 v Kranju v družini zgodovinarja dr. Josipa Žontarja. Po končani osnovni šoli leta 1945 je šolanje nadaljeval na kranjski gimnaziji, kjer je leta 1950 maturiral. Vpisal se je na Prirodoslovno-filozofsko fakulteto v Ljubljani na Oddelek za zgodovino. Še istega leta, 1955, po uspešnem zagovoru diplomske naloge, se je zaposlil v Državnem arhivu Slovenije. Svoje poznavanje zgodovine je spretno in uspešno prepletel z arhivistiko. Spoprijel se je z novimi izzivi arhivske problematike in zastavil pravilno reševanje arhivskih strokovnih vprašanj ter s tem postavil nove temelje slovenske arhivistike.

Ko je leta 1964 postal vodja zunanje službe in postavil temelje sodelovanja z ustvarjalci arhivskega gradiva, so sledili prevzemi velikih količin arhivskega gradiva ustvarjalcev, ki so prenehali z delovanjem po letu 1945, zato si je dr. Žontar zastavil cilj, da je treba vzpostaviti pravno varstvo arhivskega gradiva oziroma razviti metode varstva arhivskega gradiva s poudarkom na zavarovanju in ohranitvi arhivskega gradiva vseh ustvarjalcev.

V sodelovanju s tedanjim ravnateljem Mestnega arhiva Ljubljana dr. Sergijem Vilfanom je leta 1966 nastal prvi republiški *Zakon o arhivskem gradivu in*

arhivih, ki je postavil temelje organizirane arhivske dejavnosti in arhivske mreže v Sloveniji. Temu sta sledila še dva podzakonska akta, *Navodilo o načinu izvajanja materialnega varstva arhivskega in registraturnega gradiva* leta 1969 in *Navodilo za odbiranje arhivskega gradiva iz registraturnega gradiva* leta 1970. Nato je sodeloval pri pripravi vseh naslednjih republiških arhivskih zakonov in podzakonskih aktov leta 1973, *Zakonu o naravni in kulturni dediščini* iz leta 1981 ter iz njega izhajajočih podzakonskih aktih. Pri slednjem je vložil zelo veliko energije, saj so iz neznanih razlogov avtorji zakona izpustili arhivsko gradivo. Ker je zmanjkovalo časa, mu je le v nekaj intenzivnih dnevih dela, brez možnosti posvetovanja s kolegi, uspelo zakon dopolniti z določbami o arhivskem gradivu. Nazadnje je sodeloval pri pripravi *Zakona o arhivskem gradivu in arhivih* leta 1997, s tem, da se je še vse do svoje upokojitve leta 1999 ukvarjal s teoretičnimi in praktičnimi vprašanji arhivistike.

Zaradi prevzema vse večjih količin arhivskega gradiva se je dr. Žontar zavzemal za izdelavo pregledov arhivskega gradiva in njegovo predstavitev javnosti. Že sredi šestdesetih let je bil pobudnik in vodja pri pripravi *Vodnika po arhivih Slovenije*, ki je obsegal pregled arhivskega gradiva v arhivih, muzejih in knjižnicah. Istočasno se je začela akcija za izdelavo serije arhivskih vodnikov po vseh republikah Jugoslavije, ki je pomenila začetek uspešnega sodelovanja dr. Žontarja s kolegi po Jugoslaviji in aktivnim delovanjem v Zvezi arhivskih delavcev Jugoslavije. Izkušnje na tem področju so ga vodile v pripravo poti za uvedbo mednarodnih standardov urejanja in popisovanja arhivskega gradiva.

Med intenzivnim delovanjem na področju arhivske zakonodaje je dr. Jože Žontar februarja 1972 sprejel nov izziv in se zaposlil v Mestnem arhivu Ljubljana. Prevzel je mesto ravnatelja in začelo se je njegovo zelo delovno obdobje. Pod njegovim vodstvom je Mestni arhiv Ljubljana postal največji regionalni arhiv v osrednji Sloveniji, saj se je njegovo delovanje razširilo na celotno osrednjo Slovenijo in z veliko truda mu je leta 1973 uspelo, da so ga preimenovali v Zgodovinski arhiv Ljubljana. Začel je uresničevati svojo vizijo razvoja arhivske službe in arhiva ter skupaj z zaposlenimi poskrbel za strokovni in kadrovski napredek arhiva. Žal že pokojni sodelavec mag. Janez Kopač mi je velikokrat pripovedoval, kako so pogosto modrovali tako v arhivskih prostorih kakor tudi izven delovnih prostorov, izven delovnega časa, kar pomeni, da je dr. Žontar res znal motivirati zaposlene. Naslednji cilj, ki si ga je zastavil dr. Žontar v novi službi, je bila uređitev zunanje službe. Imenoval je ekipo sodelavcev zunanje službe, ki je skrbela za pospešeno prevzemanje arhivskega gradiva po terenu in s tem rešila veliko arhivskega gradiva pred uničenjem. Starejši kolegi, ki so sodelovali tudi z zaposlenim arhivistom v idrijski enoti, so mi pripovedovali, kako se je ekipa s starim rumenim Fiatovim kombijem vozila po terenu na Idrijskem in Cerkljanskem ter o svojih številnih prigodah in anekdotah.

Velike količine novoprevzetega arhivskega gradiva so posledično zahtevale reševanje problematike urejanja arhivskih skladišč. Vprašanje, kako zagotoviti nove prostore, ki bodo ustrezali materialnemu varstvu arhivskega gradiva, je dr. Žontarja povežalo z nemškimi kolegi iz Bavarskega državnega arhiva v Münchnu. Njihove izkušnje in strokovno pomoč je s koristjo uporabljal na domačih tleh ter mu tudi nenehen boj s političnimi in upravnimi organi Slovenije za reševanje prostorske in finančne problematike arhivov ni vzel volje do uresničevanja zastavljenih ciljev. Ali nam bo današnjim rodovom arhivistov uspelo dokončati njegovo delo na tem področju?

Naslednje obsežno delo, ki je bilo opravljeno v času Žontarjevega vodenja arhiva, sta bila izdana dva obsežna vodnika po fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva Ljubljana leta 1980 in leta 1992. Prav tako je imel velike zasluge pri izdajanju publikacij iz serije *Gradivo in razprave*. Vsekakor ne smemo pozabiti njegovih zaslug pri postavitvi zelo odmevne razstave ob 500-letnici delovanja idrijskega rudnika živega srebra leta 1990. Znano je, da je pri svojem delu vedno sledil novostim in med drugim je njegova zasluga, da je imel Zgodovinski arhiv

Ljubljana prvi mikrofilmski laboratorij in da je zelo zgodaj odprl vrata računalniški obdelavi arhivskega gradiva.

V Zgodovinskem arhivu Ljubljana so se pod njegovim vodstvom kalili številni arhivisti, ki so tudi po odhodu dr. Žontarja na novo delovno mesto stroko razvijali naprej in kot so sami zapisali, je bil »*arhivitis*« povsod.

Poleg številnih delovnih obveznosti je vedno našel čas še za zgodovino. Leta 1977 je doktoriral na Filozofski fakulteti s temo *Struktura uprave in sodstva na Slovenskem od srede 18. stoletja do leta 1948*. Dr. Žontar se je zavedal pomena izobraževanja prihodnjih delavcev v arhivu, zato je kmalu po doktoratu, ob podpori Arhivskega društva Slovenije in Skupnosti arhivov Slovenije, dosegel, da so v študijski program Oddelka za zgodovino na Filozofski fakulteti v Ljubljani vpeljali arhivistiko kot predmet. V šolskem letu 1978/1979 je bil izvoljen v naziv docenta, leta 1985 za izrednega in 1990 za rednega profesorja na Filozofski fakulteti na Oddelku za zgodovino, s čimer je pomembno prispeval k razvoju arhivistike kot samostojne vede. Vse do konca šolskega leta 1999/2000 je predaval arhivistiko in upravno zgodovino ter z njo povezan razvoj značilnih zvrsti arhivskega gradiva.

Izpod njegovega peresa so nastala številna temeljna dela, po katerih strokovni delavci posegamo še danes, zato mu upravičeno pripada mesto prvega poklicnega strokovnjaka za moderno arhivistiko. Skupaj s prof. Vilfanom sta izdala prvi priročnik *Arhivistika*. Podpisal se je pod nekatere publikacije Arhivskega društva Slovenije, med drugim pod priročnik za delavce, ki delajo z dokumentarnim gradivom, in učbenik *Arhivistika za srednje šole* leta 1984. Publikacija iz leta 1988 *Priročniki in karte o organizacijski strukturi v deželah Koroški, Kranjski, Primorju in Štajerski do leta 1918* pa je dober primer Žontarjevega mednarodnega sodelovanja in pomemben pripomoček arhivistom.

Po dvajsetletnem službovanju v Zgodovinskem arhivu Ljubljana se je leta 1992 ponovno vrnil v Arhiv Republike Slovenije. Postal je svetovalec vlade Republike Slovenije za arhivska strokovna vprašanja in vodja Službe za matične arhivske strokovne naloge pri arhivu ter s tem še veliko prispeval k širjenju in poglobljanju arhivskih teoretičnih in praktičnih vprašanj.

Dr. Žontar je bil vsestranska osebnost in neumoren delavec na različnih področjih. Ves čas svojega službovanja je bil dejaven član Arhivskega društva Slovenije, med drugim tudi njegov tajnik in predsednik. Sodeloval je v Zvezi društev arhivskih delavcev Jugoslavije, kjer je opravljal različne zadolžitve. V letih 1979–1992 je vodil komisijo za šolanje in izobraževanje arhivskih delavcev. Leta 1988 je postal še član sekcije za šolanje Mednarodnega arhivskega sveta, kjer je zastopal območje »Vzhodne Evrope«. Svoje znanje in izkušnje je delil in pridobival na številnih domačih in mednarodnih strokovnih srečanjih ter v tujih arhivih, predvsem nemških in avstrijskih. Postal je tudi dopisni član mednarodnega arhivskega časopisa *Archivium*.

Spretno je povezoval zgodovino in arhivistiko. V letih 1972–1978 je bil urednik *Kronike*. Med tem je leta 1976 v Zgodovinskem društvu Slovenije prevzel še vodenje sekcije za krajevno zgodovino, ki jo je leta 1982 za dve leti zamenjal s prevzemom funkcije podpredsednika društva.

Vedno je našel čas tudi za svoj rojstni Kranj. V njegovi bibliografiji lahko najdemo številna dela, povezana z lokalno zgodovino Kranja in okolice, s tem, da je tudi po upokojitvi objavil številne znanstvene razprave in monografije.

Celoten opus dr. Žontarja je res zelo bogat. Za svoje ustvarjalno delo je bil večkrat nagrajen. Že med študijem so opazili njegovo znanje in ga dvakrat nagradili s Prešernovo nagrado za študente. Nato je leta 1984 za svoje delo v Zgodovinskem arhivu Ljubljana prejel Župančičevo nagrado mesta Ljubljane za posebne dosežke na področju kulture in že v naslednjem letu mu je za sodelovanje pri urejanju Kranjskega zbornika občina Kranj podelila veliko plaketo občine. Leta 2002 mu je Arhivsko društvo Slovenije podelilo prvič podeljeno Aškerčevo nagrado za življenjsko delo.

Kaj pa je nagrada? Vsekakor, da izkažemo nekomu priznanje za njegovo delo. Vendar mislim, da je največja nagrada, da se bomo dr. Žontarja spominjali kot spoštovanega in cenjenega strokovnjaka, direktorja, sodelavca in prijatelja. Spominjali se ga bomo kot zelo vztrajnega, potrpežljivega in prijetnega človeka. Dr. Žontar je ob svoji osemdesetletnici v intervjuju za časopis *Kronika* povedal, da je bilo njegovo življenjsko vodilo »*delati, ravnati tako, da ne oškoduješ drugega in si ne na račun drugega pridobiti tega, kar si želiš*«.

Za vedno se je ustavil umirjen korak gospoda Žontarja, a ostal nam bo spomin na njegov prijazni nasmeh.

Mira Hodnik